

6 Eenheid en verdeeldheid

Docentenuitwerking

Inhoud

Introductie	86
Cursus 6.1 Europa in delen	88
Cursus 6.2 De Koude Oorlog	93
Cursus 6.3 De Europese eenwording	98
Cursus 6.4 Economie in Europa	103
Taak Maak een spel over een Europees land	108
Taak Levensbeschouwing Samen of alleen?	109
Verdieping Berlijn	110
Topografie	112
Samenvatting	114
Begrippen	115
Test jezelf	116
Werkbladen	119

Introductie

Lesdoel

Leerlingen leren over landen in Europa

Materiaal

Plein M vmbo-lbk deel 2B, hoofdstuk 6, introductie (bladzijden 88 en 89)

Online

- instaptoets
- interactieve plaat met opdrachten

Differentiatie

Niveau	Opdracht
basis	1, 2, 3
kader	1, 2, 3

Introductie

Blaren

Daan en zijn vader wandelen in Limburg. De tocht is zwaar.
'Poeh, ik ben helemaal buiten adem', zegt Daan na een tijdje.
'Ja jongen, dat komt omdat je heuvelopwaarts loopt, dat zijn wij Nederlanders niet gewend. Hou vol, we zijn bijna op het hoogste punt van Nederland!'
Onderweg nemen ze een pauze om hun boterhammen te eten.
Daans vader pakt de kaart erbij en wijst hoe ze gaan lopen.
'We komen echt door drie landen, kijk maar. Daar ligt Gemmenich in België', zegt hij.
'Spreken ze daar Nederlands?', vraagt Daan.
'Nee, Frans. Vlaams spreken ze verder naar het westen', legt zijn vader uit.
'We komen ook nog door het bos bij Aken in Duitsland. Daar slapen we vannacht. Dan kun je oefenen voor je Duits op school.'
'Goed, maar er is wel één probleem: het woord voor blaarpleister ken ik niet!'

88 Hoofdstuk 6 Eenheid en verdeeldheid

© Noordhoff Uitgevers bv

Opdracht 1

U kunt leerlingen op kaarten BB19 en BB66 op laten zoeken waar de grenzen van Nederland, België en Duitsland samen komen.

Opdracht 2

Op de foto staan musici voor de Brandenburger Tor (poort) in 2014 tijdens de herdenking van de val van de Berlijnse Muur op 9 november 1989 (*Mut zur Freiheit = Moed naar vrijheid*). Zie afbeelding 12 op bladzijde 99.

1 Een wandeling

Bekijk de afbeelding en lees het verhaal.

- a Daan en zijn vader gaan wandelen. Gaan ze een lange tocht maken? ja / nee
Hoe zie je dat? Aan de grote rugzakken.
- b Waarom kijkt Daan zo bezorgd? Hij heeft blaren.
- c In welke provincie lopen ze? Limburg.
Wat weet je van het landschap waarin ze wandelen? Heuvels, bos, lösslandschap.
- d Daan en zijn vader gaan door drie landen wandelen. Welke drie?
1 Nederland 2 België 3 Duitsland

2 Over de grens

- a Daan en zijn vader zullen de grens van Nederland over gaan tijdens hun wandeling. Ben jij weleens de grens van Nederland over gegaan? ja / nee
- b Hoe zie je dat je de grens over gaat? Borden met welkom of naam van het land, snelheidsregels, bordje grens.
- c Kun je zomaar de grens van Nederland oversteken? Ja, je moet wel een identiteitsbewijs bij je hebben.

3 Door Europa

- a Heb jij weleens een lange wandeling gemaakt in Europa? ja / nee
Zo ja, waar? Eigen antwoord.
Hoeveel kilometer heb je toen (ongeveer) gelopen? Eigen antwoord.
- b In welke Europese landen ben je geweest?
Eigen antwoord.
- c Ben je weleens buiten Europa geweest? ja / nee
Zo ja, in welk land? Eigen antwoord.
Hoe ben je de grens over gegaan? Eigen antwoord, bijvoorbeeld: de douane op het vliegveld.
- d Op de foto op de vorige bladzijde zie je een stad in een van de landen waar Daan en zijn vader door lopen. Deze stad heet Berlijn en is de hoofdstad van België / (Duitsland) / Nederland.
- e Ooit liep er een grens dwars door die stad. Wat weet je daarvan?
Eigen antwoord, bijvoorbeeld: die grens heet de Berlijnse Muur.

Maak de instaptoets.

Achtergrondinformatie

Leerlingen zijn inwoners van Nederland én ook inwoners van Europa. Het is belangrijk dat ze zich betrokken voelen bij hun land en bij hun werelddeel.

Tip: Drielandenpunt

U kunt leerlingen vertellen over het Drielandenpunt op de Vaalserberg en ze de korte film *Drielandenpunt Vaals* (1.54 min.) laten zien. Zie ook kaart BB19.

Opdracht 3

In Gemmenich (tussen Eupen en Vaals) wordt Frans gesproken. Het Vlaams en het Waals zijn geen officiële (wettelijk erkende) talen maar dialecten (streektaalen).

Ter aanvulling: Duits in België

België is officieel drietalig. In het uiterste oosten van België wordt Duits gesproken, zoals in Eupen (zie kaart BB67). België kreeg grensgebieden van Duitsland in 1919 bij de Vrede van Versailles ter compensatie van het oorlogsleed.

Europa in delen

Lesdoel

Leerlingen leren over de ligging en de gebieds- en bevolkingskenmerken van de landen in Europa.

Begrippen

- ligging, gebiedskenmerken, laagland, heuvelland, middelgebergte, hooggebergte
- bevolkingskenmerken, bevolkingsdichtheid, reliëf, pas

Materiaal

- *Plein M vmbo-lbk deel 2A*, hoofdstuk 6, cursus 1.1 (bladzijden 90-94)
- atlassen

Online

- Leerstof en opdrachten
- Meer oefenen
- Plusopdracht
- Cursustoets
- Oefengenerator

Verantwoording

Vaardigheden: 3, 6, 7, 11, 12, 16
 Kerndoelen: 38, 41
 Examenonderwerp: Grenzen en identiteit (aardrijkskunde)

Differentiatie (bladzijden 90 en 91)

Niveau	Opdracht
basis	1, 2, 3, 4, 5
kader	1, 2, 3, 4, 5

Opdracht 1

De foto's zijn gemaakt in Cadaques (afbeelding 1) en Scheveningen (afbeelding 2).

Opdracht 2

Bij deze opdracht gebruiken leerlingen de atlaskaart *Europa – staatkundig* (BB54/55).

In het vorige hoofdstuk leerde je over Tweede Wereldoorlog in Europa. Tegenwoordig kunnen we vrij reizen door datzelfde Europa. Wandelen over de grenzen in Limburg. Of door bergen in Zwitserland, langs rivieren in Nederland, de rotskusten in Engeland, eindeloze vlaktes in Hongarije. Deze cursus gaat over de vele landen en gebieden in Europa.

1 Aan de kust van Spanje.

2 Aan het strand in Nederland.

1 Om te beginnen

- Op afbeelding 1 zie je een Spaans dorpje. Zou je hier een vakantieweek willen doorbrengen?
 Omcirkel en leg uit. Ja / Nee, want *Eigen antwoord.*
- Op afbeelding 2 zie je toeristen in Nederland. Noem een reden waarom toeristen uit het buitenland naar Nederland op vakantie gaan.
Eigen antwoord, bijvoorbeeld: voor de lange stranden.
- Naar welk land of gebied in Europa zou jij op vakantie willen gaan en waarom?
 Land/gebied: *Eigen antwoord.*
 omdat *Eigen antwoord.*

Leerstof

Landen in Europa

Het werelddeel Europa bestaat uit 51 landen. Het zijn staten met een eigen grondgebied en een eigen regering. Ieder land en ieder gebied heeft zijn eigen kenmerken.
 Als je iets wilt weten over een land binnen Europa, kijk je eerst waar het ligt. Aan welke

kant van Europa ligt het? Ligt het aan zee of juist niet? Je hebt het dan over de **ligging** van een land. Je kunt bijvoorbeeld aangeven in welk deel van Europa het ligt. Je kunt Europa indelen in vijf delen: West-, Noord-, Oost-, Zuid- en Midden-Europa.

2 Ligging

- Noteer de vijf delen van Europa. _____
- Hoeveel landen liggen er in het werelddeel Europa? *51*
- Omcirkel het juiste woord en vul in. Nederland ligt in Oost- / ~~West~~-Europa, het ligt ~~wel~~ / niet aan zee. Dit zegt iets over de *ligging* van Nederland binnen Europa.
- Spanje ligt in ~~Zuid-Europa~~ / Noord-Europa en het ligt ~~wel~~ / niet aan zee.

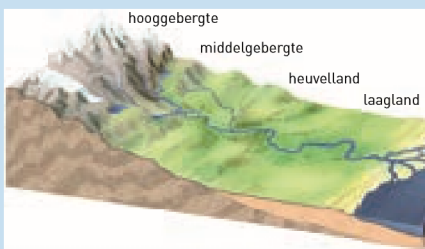
Leerstof

Gebiedskenmerken

Binnen Europa zijn er gebieden met koude en met warme klimaten. Gebieden met veel bossen maar ook gebieden met weinig begroeiing. Er zijn gebieden met veel hoogteverschillen, veel **reliëf**, en vlakke gebieden met weinig reliëf. Klimaat, begroeiing en reliëf zijn kenmerken van een gebied. Als je gebieden wilt vergelijken kun je letten op die **gebiedskenmerken**.

De hoogte van een gebied meet je vanaf het zeeniveau (NAP). Als het land niet hoger is dan 200 meter boven het zeeniveau, is het **laagland**. Tussen de 200 en 500 meter wordt het **heuvelland**. Bij land tussen de 500 en 1500 meter boven NAP noemen we het

middelgebergte. Alles boven de 1500 meter heet **hooggebergte**. Op afbeelding 3 zie je de verschillende hoogtes.

3 Hoogte van een gebied.

3 Hoog en laag

Vul het juiste woord in. Kies uit: gebiedskenmerken – hoogte – reliëf

- a Een ander woord voor hoogteverschillen is reliëf.
- b Hoogteverschillen en klimaat zijn voorbeelden van gebiedskenmerken.
- c Met het aantal meters boven zeeniveau geef je de hoogte van een gebied aan.

4 Op de kaart

- a Vul in de tabel de hoogte in van het genoemde landschap.
- b Gebruik de atlas. Zoek de kaarten *Europa – natuurkundig* op. Noteer met welke kleur in de legenda de verschillende hoogtes worden aangegeven.

	Hoogte (boven NAP)	Kleur in de legenda
laagland	0 tot <u>200</u> meter	<u>groen</u>
heuvelland	<u>200</u> tot <u>500</u> meter	<u>geel</u>
middelgebergte	<u>500</u> tot <u>1500</u> meter	<u>lichtoranje</u>
hooggebergte	boven <u>1500</u> meter	<u>donker oranje</u>

5 Voorbeelden zoeken

Gebruik de atlas. Zoek de kaarten *Europa – natuurkundig* op. In dit schema staat bij ieder soort gebied al een voorbeeld. Noem zelf nog een voorbeeld.

	Voorbeeld 1	Voorbeeld 2
laagland	Frans Laagland	<i>Eigen antwoord, bijvoorbeeld: Noord-Duits Laagland.</i>
heuvelland	Bretagne	<i>Eigen antwoord, bijvoorbeeld: Normandië.</i>
middelgebergte	Franse Middengebergten	<i>Eigen antwoord, bijvoorbeeld: Zweeds Terrasland.</i>
hooggebergte	Alpen	<i>Eigen antwoord, bijvoorbeeld: Pyreneeën.</i>

Achtergrondinformatie

- Grenzen kun je onderverdelen in natuurlijke en kunstmatige grenzen. Wanneer in een landschap bergen, rivieren en meren een natuurlijke barrière vormen, heb je te maken met natuurlijke grenzen. Kunstmatige of administratieve grenzen zijn door mensen bepaald en zijn ontstaan door verdragen, afsplitsing of samenvoeging van staten of veroveringen.
- Grenzen zijn op de ene plaats beter te herkennen dan op een andere plaats. Sommige gebieden beschermen zich met muren en hekwerken, zoals de grens tussen Marokko en de Spaanse enclave Melilla aan de Middellandse Zee (zie kaart BB54).
- Ook Nederland heeft enclaves: Baarle Nassau en Baarle Hertog. Het zijn stukjes België die in Nederland liggen (zie kaart BB19). Sinds het Schengenaakkoord (1985) zijn de grenzen er open en kun je alleen aan de borden zien dat je een landsgrens passeert.

Opdrachten 3, 4 en 5

De ligging van een plaats kan ook worden omschreven met lengte, breedte en hoogte. Leerlingen kunnen op hun smartphone de gratis app *Don't Get Lost* installeren, waarin actuele positiegegevens worden weergegeven.

Europa in delen

Differentiatie (bladzijden 92 en 93)

Niveau	Opdracht
basis	6, 8, 9, 10, 11
kader	6, 8, 9, 10, 11
meer oefenen	7

Leerstof

Bevolkingskenmerken

Je kunt gebieden indelen naar gebiedskenmerken. Maar je kunt ook kijken naar de mensen die er wonen. Bijvoorbeeld naar de welvaart van de bevolking of naar de verschillende soorten werk van de beroepsbevolking. Op die manier kun je gebieden indelen naar bevolkingskenmerken.

Zo kun je gebieden ook indelen naar het aantal mensen dat er woont. Aan de kust wonen vaak meer mensen dan in het binnenland (afbeelding 4). Als je gaat letten op hoeveel mensen ergens wonen, dan kijk je naar de **bevolkingsdichtheid**. De bevolkingsdichtheid geef je aan met het aantal inwoners per vierkante kilometer (km²).

6 Bevolkingskenmerken

- a Omcirkel het juiste antwoord. Als je kijkt naar de natuur in een gebied, dan kijk je naar **bevolkingskenmerken** / **gebiedskenmerken**.
- Als je kijkt naar de mensen die in een gebied wonen, noem je dat **bevolkingskenmerken** / **gebiedskenmerken**.
- b Noteer twee voorbeelden van bevolkingskenmerken.
- 1 welvaart
- 2 bevolkingsdichtheid
- c Een bevolkingsdichtheid van 200 betekent dat er 200 mensen per km² wonen.

4 Stad in Spanje.

7 Een beeld krijgen van een gebied

Vul het schema in. Kies uit: *ligging* – *gebiedskenmerk* – *bevolkingskenmerk*

Kenmerk	Waar let je op?
In de bergen kom je weinig mensen tegen.	<i>bevolkingskenmerk</i>
Het ligt in het binnenland ver van de zee.	<i>ligging</i>
Er zijn veel bergen.	<i>gebiedskenmerk</i>

8 Bevolkingsdichtheid

Gebruik de atlas. Zoek de kaart *Europa – bevolking* op. Vul in.

- a De minst dichtbevolkte gebieden op de kaart hebben de kleur *lichtgeel*.
Hier wonen *minder dan 1* mensen per km².
- b De meest dichtbevolkte gebieden op de kaart hebben de kleur *rood*.
Hier wonen *200 of meer* mensen per km².
- c Omcirkel. Aan de kust in Italië is de bevolkingsdichtheid *laag* / *hoog*.
- d In het binnenland (midden) van Frankrijk is een *hoge* / *lage* bevolkingsdichtheid.

Opdracht 6

De foto (afbeelding 4) is gemaakt in Benidorm (tussen Valencia en Alacant, zie kaart BB54). Zie kaart BB58 (bevolkingsdichtheid).

Opdracht 7

Dit is een facultatieve herhalingsopdracht (meer oefenen).

9 Op vakantie in Europa

Stel, je wilt een reis naar een gebied in Europa en je mag kiezen waar de reis naartoe gaat: Lapland, de Pyreneeën of de Powlakte. Met behulp van de atlaskaarten *Europa – natuurkundig* en *Europa – bevolking* ga je de gebieds- en bevolkingskenmerken opzoeken en daarna maak je een keuze. Vul eerst de tabel in.

Gebied	Bevolkings-kenmerken	Ligging	Gebiedskenmerken
Lapland	<i>dunbevolkt</i>	<i>Noord-Europa, aan zee</i>	<i>midden-hooggebergte, veel reliëf</i>
Pyreneeën	<i>dunbevolkt</i>	<i>Zuid-Europa, midden in land</i>	<i>hooggebergte, veel reliëf</i>
Powlakte	<i>dichtbevolkt</i>	<i>Zuid-Europa, deels aan zee</i>	<i>laagvlakte, weinig reliëf</i>

Omcirkel en leg uit. Ik kies voor *Lapland / Pyreneeën / Powlakte*, omdat *Eigen antwoord, bijvoorbeeld: vanwege de bergen, de rust, de kou, de warmte.*

Leerstof

De Alpen

We bekijken een gebied wat preciezer: als je van Duitsland naar Italië wilt reizen, moet je over een gebergte in Midden-Europa, de Alpen. In het Alpengebied is veel reliëf, waardoor de temperaturen erg verschillen. Hoe hoger je komt, hoe kouder het wordt. Hoog in de bergen vind je sneeuw en gletsjers. Daar is de bevolkingsdichtheid laag. De meeste mensen wonen in de dalen tussen de bergen. Op afbeelding 5 zie je het dal van de rivier de Rhône in de Alpen in Zwitserland. Als je uit het dal wilt komen, moet je over de bergen. Vroeger ging al het verkeer over de lagere delen van bergruggen. Zo'n doorgang noem je een **pas**. Tegenwoordig zijn er ook veel tunnels door de bergen heen, zodat het verkeer sneller aan de andere kant is.

5 Rhône-dal.

10 Het Rhône-dal

- a Zet in afbeelding 5 een R bij de rivier de Rhône, een D bij het dal en een P bij een pas.
- b In de Alpen vind je bergtoppen van 3 tot 4 kilometer hoog.

Omcirkel het juiste antwoord. Het is een *heuvel-land / midde-gebergte / hooggebergte*.

11 Een dal in de Alpen

Ga naar werkblad 8 en maak de opdrachten over de Alpen.

Achtergrondinformatie

- Een aantal gebieden in Europa is al lang dichtbevolkt. Rond 1500 leefde tien procent van de Europeanen in de stad. Sommige gebieden waren veel meer verstedelijkt dan andere. Vlaanderen, Holland en Noord-Italië waren toen de meest geürbaniseerde gebieden van Europa. Daar woonde meer dan een derde van de bevolking in de stad.
- In 1800 woonde nog driekwart van de Europeanen op het platteland. Door de industriële revolutie gingen steeds meer mensen in steden wonen, eerst in Groot-Brittannië. De steden werden groter dan ooit. Londen, met 950 000 inwoners in 1800 al veruit de grootste stad van Europa, groeide naar 6,5 miljoen inwoners in 1900.

Tip: film

Een bruikbare korte film op www.schooltv.nl is *Land en zee. Op land heb je grotere temperatuurverschillen dan in de zee* (1.53 min.)

Opdrachten 8 en 9

Bij kaart BB58 kunt u uitleggen dat landen als Noorwegen en Zweden veel groter zijn dan Nederland, maar dat ze veel minder inwoners hebben. Noorwegen ruim 5 miljoen en Zweden bijna 10 miljoen.

Opdrachten 10 en 11

Hoe hoger hoe kouder. Per honderd meter neemt de temperatuur met ongeveer 0,6 graden Celsius af. Vandaar dat op hoge bergtoppen zelfs in de zomer nog sneeuw ligt, de eeuwige sneeuw.

Europa in delen

Differentiatie (bladzijde 94)

Niveau	Opdracht
basis	12
kader	12
plus	13

12 De Alpen

Gebruik de atlas. Zoek de kaart *De Alpen* op.

- Op afbeelding 6 zie je nummers in de Alpenlanden. Schrijf deze nummers bij het juiste land in de legenda.
- Welke letter op de kaart geeft de Rhône aan? De letter *d*.
- Wat geven de namen in de kaart aan? *Hoge bergen/bergtoppen*.

Land	Nummer
Duitsland	4
Frankrijk	1
Italië	6
Liechtenstein	3
Oostenrijk	5
Slovenië	7
Zwitserland	2

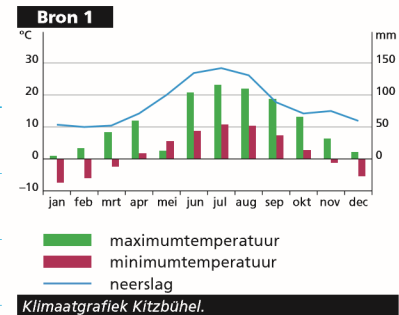
13 + Klimaat in de bergen

Gebruik de atlas en bron 1.

- In welk land ligt Kitzbühel? *Oostenrijk*.
- Welke maand is gemiddeld het warmst in Kitzbühel? *Juli*.
Wanneer valt de meeste neerslag? *(in de zomer) / in de winter / in beide seizoenen*.
- Zoek de kaart *Europa – toerisme* op. Wat is Kitzbühel voor plaats? *Wintersportplaats*.

d Zoek de kaart *Europa – klimaat* op. Daar zie je vier kaarten. Vul in wat die kaarten zeggen over de Alpen.

- Jaarlijkse neerslag:
1000-2000 en meer dan 2000.
- Temperatuur in juli:
10-15 graden Celsius.
- Klimaat:
gebergteklimaat.
- Verdroging:
ijs, gletsjer, vochtig, niet kwetsbaar.

Maak de oefentoets.

Tot slot

In deze cursus leerde je hoe je landen en gebieden kunt indelen. Je kunt wat zeggen over de ligging van het gebied, over de gebiedskenmerken en over de bevolkingskenmerken.

Opdracht 12

Oude gebergten (ontstaan rond 430 miljoen en 250 miljoen jaar geleden) zijn laag en afgerond, de jonge gebergten (ontstaan rond 70 miljoen jaar geleden) zoals de Alpen zijn hoog, met scherpe pieken.

Opdracht 13

Dit is een facultatieve verdiepingsoopdracht (plus).